

סוזה מנדש, אריסטידש דה

(Aristides De Sousa Mndes) (1885-1954). דיפלוט פורטוגלי, חסיד אומות העולם. במאי 1940, כשהתמוטטה חזית הבריטים והצרפתים במערב, היה ס' קונסול כללי בבורדו (Bordeaux). גל של פליטים, ובהם אלפי יהודים, נהר לדרומה של צרפת בתקווה לעבור לספרד, משם לפורטוגל ומשם להימלט מיבשת אירופה דרך הים. כדי לחצות את גבול ספרד היו הפליטים זקוקים לאשרת כניסה לפורטוגל או לאשרת מעבר דרכה. ואולם, ב-10 במאי אסרה ממשלת פורטוגל מעבר של פליטים נוספים דרכה, והורתה לנציגיה הקונסולריים בצרפת שלא להנפיק אשרות לרוב אותם שאין להם יעד הגירה סופי המבקשים מיקלט זמני בפורטוגל, ושלא להנפיק כול אשרה ליהודים.

הפסקת הפתאום של הכניסה לפורטוגל דרך ספרד יצרה לחץ של פליטים בבורדו, העיר הגדולה האחרונה בצרפת ליד גבול ספרד, וקרוב ל-10,000 פליטים יהודים נשארו תקועים בה. הרב חיים קרוגר, פליט מבגליה, ביקר בנציגות פורטוגל, התחנן שם באוזני ס' ושיכנעו לתת אשרות מעבר לכול הפליטים, למרות הוראות ממשלת פורטוגל. ס' הקדיש את כול זמנו להנפיק לפני בוא הגרמנים אשרות מעבר – שמספרן היה, על-פי כמה דיווחים, קרוב ל-10,000. משהתברר לממשלת פורטוגל כי ס' המרה את פיה, נצטווה לחזור מיד, ואף נשלחו שני שליחים מליסבון כדי ללוותו הביתה. בדרכו לגבול ספרד, עצרה הפמליה בבאיון (Bayonne), שהיתה בתחום השיפוט של הקונסוליה בבורדו, ס' בא לנציגות המקומית של פורטוגל, וכמי שעדיין היה הממונה הרשמי על הקונסול בבאיון, ציווה עליו להנפיק אשרות מיוחדות לפליטים יהודים שהמתינו בחוץ. אשרות אלו היו מסמכים יחודיים – פיסות נייר עם חותם הקונסוליה ועליהן כתוב לאמור: 'ממשלת פורטוגל מבקשת את ממשלת ספרד לאפשר באדיבותה למחזיק במסמך זה לעבור באופן חופשי בספרד. המחזיק במסמך הוא פליט מהסכסוך האירופי בדרכו לפורטוגל'.

כשהגיע ס' לליסבון פיטרה אותו הממשלה, שקצפה על המרת פיה, וביטלה את כול תשלומי הפיצויים והגימלאות. ס' עתר במישרין לממשלה ולאסיפה הלאומית להחזירו למשרתו, אך לשווא. ס', ראש משפחה בת 13 ילדים, נותר בלי כול אמצעים, שקע בעוני, וב-1954 מת נשכח, שבור ומרושש.

לאחר מותו, ב-1966, הכריז עליו יד ושם, הודות למאמצי בתו ז'ואנה (Joana) המתגוררת בארצות-הברית, לחסיד אומות העולם.

ס' הסביר את התנהגותו במלים אלו: 'אם אלפי יהודים סובלים בגלל קתולי אחד (היטלר), ודאי שמותר לקתולי אחד לסבול למען יהודים כה רבים'. פעם אחרת הצהיר: 'שאיפתי היא להיות עם אלוהים נגד האדם, ולא עם האדם נגד האלוהים'.

ב-1985 הוקמה ועדה בין-לאומית להנצחת שמו, וב-1988 החליטה האסיפה הלאומית של פורטוגל, שנענתה ללחצים מחוץ, להעניק לו ריהביליטציה מלאה.